ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 4. 3-4

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.12.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.10.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.10.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

UMURQULOV BEKPO‘LAT
Badiiy nutq va uning shakllanish asoslari 7

IBRAGIMOV YULDASH MATKARIMOVICH
Qoraqalpog‘iston o‘zbek shevalari leksikasi tadqiqi masalasi 13

ШАРИФ ЁКУБОВ
Девони Фоний ғазалларидаги Бесутун атамасининг таҳлили 13

SHUKUROV RAHMATILLO
Qadimgi davr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi tahlili 19

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Xalq dostonlarida frazeologik birliklarning uslubiy tavsifi 23

AMONTURDIYEV NURALI RASHIDOVICH
O‘zbek tili etnografizmlar tizimida motivlashuv masalasi 26

ISMOILOV XURMATILLO TO‘LQINJON O‘G‘LI
Paralingvistik haqoratlar va ularni verballashtirish masalasiga doir 30

USMONOVA SHAHODAT
Publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg‘unlik 35

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Hamid Olimjon ijodida qofiyaning o‘rni 39

UMIROVA SVETLANA
Mualliflik korpusining amaliy qo‘llanilish sohalari 42

TURDIMURODOV SIROJIDDIN
Evfemik maqollar badiiylik va milliylikni kuchaytiruvchi vosita sifatida 45

TURAKULOVA UMIDAXON ANVAROVNA
Erkin o‘xshatishlarda lingvomadaniy xususiyatlarning aks etishi (Tohir Malik qissalari misolida) 48

SAATOVA SURAYYO ISMAILOVNA
Ijtimoiy tarmoq lisoniy shaxsining voqelanishi 52

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Отражение и формирование: роль гендерных терминов
в восприятии материнства в современном обществе 55

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI
Sifatlarning badiiy matndagi funksional-stilistik o‘rni 59

XUSANOVA ZUXRA
AQSH va O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlarida lingvopragmatik strategiyalar:
leksik-uslubiy xosliklar va ta’sirchan til vositalari 62

QURBONOV AKMALJON TAVAKALJON O‘G‘LI
Hid bilish sezgisiga oid til birliklari semantikasi 65

SUYAROVA NARGIZA YULDOSHEVNA
Metaforalarning nasriy asarlardagi tasviriy va ekspressiv imkoniyatlar 68

МУНДАРИЖА

SOBIROVA GULSHANA FAXRIDDINOVNA
O‘zbek tilida haqoratli leksika: korpus lingvistikasi asosida tahlil va bazaviy resurs yaratish 70

JUMAYEVA DILAFRO‘Z ORIFJON QIZI
«Kuntug‘mish» dostoni frazeologizmlarining semantik-statistik tahlili 75

ISLOMOV SARDOR SANJAROVICH
O‘zbek tilining onomastik sathi haqida 79

RAHMATULLOYEV AHTAM A’ZAM O‘G‘LI
Fors tilidagi ot so‘z turkumi borasida rus tilshunoslarining qarashlari 82

OMANOV SHUHRAT G‘ANIYEVICH
Nemis tilidagi “Eigentlich” modal partikelining so‘roq gaplardagi semantik imkoniyatlari hamda tarjima xususiyatlari 84

GAFUROVA NIGORA SA’DULLAYEVNA
Nonverbal means in virtual texts 87

XOLMUXAMEDOV B.F.
Mualliflik leksikografiyasining rivojlanishi va taraqqiyot yo‘li 90

TO‘RAYEVA ZARRINA ABDIMUROT QIZI
O‘zbek onlayn media sarlavhalarida klikbeyt 93

ADABIYOTSHUNOSLIK

DAVRONOVA MAHFUZA ISROILOVNA
Xalq og‘zaki ijodidagi maqollarda ayol konsepti 96

ARSLONV ABDIMUROD KAROMATOVICH
Nurboy Jabborovning adabiy-matnshunoslik merosi: ilmiy maktab, metodologiya va amaliy natijalar… 99

SAIDOVA MUHABBATXON SHUKRULLAYEVNA
Shukur Xolmirzayev asarlarida folklor motivlari va ularning estetik funksiyasi… 102

BARZIYEV OYBEK XABIBULLAYEVICH
Pisandiy va Haziniy ijodida Andijon zilzilasining nazmiy bayoni 106

SULTANOVA RAISA XAYRULLAYEVNA
«Ra’no va Zebo» dostonida Xiromiy badiiy mahorati… 108

BO‘RIYEVA MARVARID HAMDAMJON QIZI
«Javr-u zulmung garchi o‘lmaklik nishonidur manga…» 112

QOSIMOV ANVAR
Kuper ijodida indeys va o‘zbek nasrida milliy qahramon obrazlari… 116

ADABIY TAQRIZ

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
“Меҳробдан чаён”нинг учинчи нашри ҳақида 119

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

PUBLITSISTIK MATN TARJIMASIDA PRAGMATIK MODULYATSIYA VA SEMANTIK UYG'UNLIK

Usmonova Shahodat,
O'zbekiston davlat jahon tillar universiteti dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Bugungi globallashuv sharoitida publitsistik matnlar jamiyatda ijtimoiy ongni shakllantirish, jamoatchilik fikrini yo'naltirish hamda siyosiy va madaniy qarashlarni muayyan maqsad asosida ta'sirchan tarzda yetkazishda muhim kommunikativ vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Axborot oqimining keskin jadallashuvi, ommaviy axborot vositalarining raqamli platformalar orqali keng tarqalishi publitsistik matnlarning transmilliy xarakter kasb etishiga sabab bo'lmoqda. Natijada bunday matnlarning turli tillarga tarjima qilinishi jarayoni global kommunikatsiyaning ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda.

Publitsistik matnlarni tarjima qilish jarayonida faqatgina leksik-semantik moslikni ta'minlash yetarli emas, balki matn muallifining kommunikativ-pragmatik maqsadi, ya'ni adresatga ko'rsatmoqchi bo'lgan ta'siri, baholovchi munosabati va g'oyaviy pozitsiyasi ham tarjimada adekvat tarzda aks ettirilishi zarur. Shu jihatdan publitsistik tarjima oddiy axborot uzatish vositasi emas, balki ma'lum bir ijtimoiy, siyosiy va madaniy kontekstda shakllangan diskursni qayta yaratish jarayoni sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur jarayonda pragmatik modulyatsiya tarjimon tomonidan muqobil lisoniy va uslubiy vositalarni ongli ravishda tanlash orqali asl matnning kommunikativ samaradorligini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Shu bois publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg'unlik masalalari zamonaviy tarjimashunoslikning eng dolzarb va murakkab muammolaridan biri hisoblanadi. Bir tomondan, tarjimada semantik uyg'unlikni ta'minlash, ya'ni original matn mazmunining denotativ va konnotativ qatlamlarini imkon qadar to'liq saqlash talab etilsa, ikkinchi tomondan, pragmatik moslashuv orqali adresat madaniyati va ijtimoiy tajribasiga mos kommunikativ ta'sirni yaratish zarurati yuzaga keladi. Ushbu ikki omil o'rtasidagi muvozanatni saqlash tarjimaning sifatini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir.

Publitsistik diskursning baholovchi, ekspress va ishontiruvch kabi muhim xususiyatlari tarjimondan faqat yuqori darajadagi lingvistik kompetensiyani emas, balki ijtimoiy-madaniy kontekstni chuqur anglash, ideologik implikatsiyalarni tahlil qila olish hamda kommunikativ vaziyatni to'g'ri baholash qobiliyatini ham talab qiladi. Ayniqsa, baholovchi birliklar, metaforik ifodalar, uslubiy vositalar va yashirin semantik qatlamlar tarjimada yetarlicha hisobga olinmagan taqdirda, asl matnning adresatga ko'rsatmoqchi bo'lgan pragmatik ta'siri sezilarli darajada o'zgarishi mumkin. Shu sababli publitsistik matn tarjimasida faqat semantik moslikka tayanish tarjimaning kommunikativ samaradorligini to'liq ta'minlay olmaydi.

Mazkur holat zamonaviy tarjimashunoslikda pragmatik modulyatsiya tushunchasining shakllanishiga nazariy asos bo'lib xizmat qilgan. Ushbu yondashuvga ko'ra, matn tarjimada faqat lingvistik birliklar majmui sifatida emas, balki muayyan kommunikativ vazifani bajaruvchi yaxlit diskurs sifatida talqin etilishi lozim. Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, tarjima jarayonida matnning semantik mazmuni bilan bir qatorda uning adresatga yo'naltirilgan pragmatik ta'siri ham saqlanishi zarur[1]. Ayniqsa, publitsistik matnlarda ushbu jihat muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bunday matnlar ijtimoiy ongni shakllantirish, baholovchi munosabatni ifodalash va muayyan g'oyaviy pozitsiyani targ'ib qilishga qaratilgan kommunikativ faoliyat mahsuli hisoblanadi.

E. Nida tomonidan ilgari surilgan dinamik ekvivalentlik nazariyasiga ko'ra, tarjimaning asosiy maqsadi asl matn o'quvchisida yuzaga keladigan kommunikativ effektni tarjima matni o'quvchisida ham hosil qilishdan iborat[2]. Ushbu yondashuv publitsistik tarjimada so'zma-so'z moslikdan ko'ra, pragmatik moslashuv ustuvor ekanligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Chunki publitsistik matnning asosiy vazifasi axborotni uzatish bilangina cheklanmay, balki adresat ongiga ta'sir o'tkazish, baholovchi munosabatni

[1] Nida, E. A. (1964). Toward a science of translating. Brill.
[2] Nida, E. A. (1964). Toward a science of translating. Brill.

shakllantirish va muayyan pozitsiyani targ‘ib qilishdan iboratdir.

Mazkur fikr P. Nyumark tomonidan ham qo‘llab-quvvatlanadi. Olim publitsistik matnlarni tarjima qilishda kommunikativ tarjima usulining afzal ekanligini ta’kidlab, tarjimon adresatning ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini hisobga olishi zarurligini qayd etadi[1]. Nyumark yondashuvida tarjima adekvatligi matnning formal tuzilmasiga emas, balki uning qabul qiluvchi auditoriyada uyg‘otadigan ta’siriga bog‘liq holda baholanadi. Bu esa publitsistik tarjimada pragmatik modulyatsiyaning strategik ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Tarjimani diskursiv jarayon sifatida talqin qilgan B. Hatim va I. Mason pragmatik modulyatsiyani publitsistik matnning ideologik va baholovchi qatlamlarini qayta yaratish mexanizmi sifatida izohlaydi. Ularning fikricha, publitsistik diskursda pragmatik ma’no ko‘pincha yashirin shaklda namoyon bo‘lib, uni tarjimada adekvat ifodalash tarjimonning diskursiv kompetensiyasiga bevosita bog‘liq[2]. Shundan kelib chiqib, pragmatik modulyatsiya publitsistik tarjimada tasodifiy hodisa emas, balki ongli ravishda tanlangan va kommunikativ maqsadga yo‘naltirilgan strategiya sifatida namoyon bo‘ladi.

So‘nggi yillarda olib borilayotgan tadqiqotlarda tarjima matni faqat semantik birliklar majmui sifatida emas, balki ijtimoiy, ideologik va madaniy omillar bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan kommunikativ hodisa sifatida talqin qilinmoqda . Xususan, M. Beker publitsistik va ommaviy kommunikatsiya matnlarida narrative (hikoya) va ideologik (g‘oyaviy) omil tarjima strategiyasini belgilovchi yetakchi ekanligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, tarjimon muallif pozitsiyasini aks ettirish bilan bir qatorda, uni qabul qiluvchi jamiyatda qanday talqin qilinishini ham oldindan hisobga olishi lozim[3]. Bu holat pragmatik modulyatsiyani publitsistik tarjimada muqarrar strategiyaga aylantiradi.

Mazkur yondashuv L. Venuti tomonidan ilgari surilgan *qabul qiluvchi madaniyatiga moslashtirish* va xorijlashtirish *asliyatga yaqinlashtirish* strategiyalari doirasida yanada aniqlashtiriladi. Venutining ta’kidlashicha, publitsistik tarjimada ko‘pincha domestikatsiya, ya’ni matnni qabul qiluvchi madaniyatga moslashtirish ustuvor bo‘ladi, chunki bunday matnlarning asosiy vazifasi adresat ongiga faol ta’sir o‘tkazishdan iboratdir[4]. Natijada tarjimon semantik birliklarni madaniy moslashuv asosida qayta kodlashga majbur bo‘ladi, bu esa pragmatik modulyatsiyani kuchaytiradi.

Rus tarjimashunoslik maktabida ham publitsistik tarjimada pragmatik omil masalasi yetakchi yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. V. N. Komissarov tarjimada pragmatik ekvivalentlikni ta’minlash tarjimonning asosiy vazifalaridan biri ekanligini ta’kidlab, publitsistik matnlarda tarjima adekvatligi ko‘pincha pragmatik moslashuv darajasi bilan belgilanishini qayd etadi[5]. Olimga ko‘ra, tarjimon muallifning baholovchi munosabatini saqlab qolish maqsadida semantik strukturalarni o‘zgartirish huquqiga ega.

A. D. Shveyser tarjimani madaniyatlararo kommunikatsiya jarayoni sifatida talqin qilib, publitsistik diskursda pragmatik modulyatsiyani ijtimoiy buyurtma bilan bog‘laydi. Uning fikricha, publitsistik matn tarjima jarayonida neytrallanmaydi, balki yangi madaniy muhitda qayta shakllantiriladi[6]. Bu jarayon semantik uyg‘unlik bilan bir qatorda, pragmatik transformatsiyalarni ham talab etadi.

Empirik tadqiqotlar ham ushbu nazariy qarashlarni tasdiqlaydi. Jumladan, T.V.Krilovaning publitsistikada baholovchi birliklar tarjimasiga bag‘ishlangan tahlillari pragmatik modulyatsiya eng ko‘p uchraydigan tarjima transformatsiyalaridan biri ekanligini ko‘rsatadi. Uning tadqiqotlariga ko‘ra, baholovchi leksika tarjimasida semantik aniqlikdan ko‘ra kommunikativ ta’sir ustuvor ahamiyat kasb etadi[7].

O‘zbek tarjimashunosligida ham publitsistik matn tarjimasiga pragmatik nuqtai nazardan yondashish tobora kuchayib bormoqda. X. Doniyorov tarjimani madaniyatlararo muloqot vositasi sifatida talqin qilib, publitsistik matnlarda muallif pozitsiyasini saqlash tarjimaning asosiy mezoni ekanligini ta’kidlaydi[8]. N. Qosimova esa publitsistik matn tarjimasida baholovchanlik va ekspressivlikni saqlash muammolarini tahlil qilib, pragmatik moslashuvni semantik yo‘qotish emas, balki funksional yutuq sifatida baholash zarurligini asoslaydi[9].

So‘nggi tadqiqotlarda publitsistik tarjimada diskursiv tahlil usullaridan foydalanish samaradorligi ham asoslab berilgan[10]. Ushbu ishlar pragmatik

[1] Newmark, P. (1988). A textbook of translation. Prentice Hall.
[2] Hatim, B., & Mason, I. (1990). Discourse and the translator. Longman.
[3] Baker, M. (2018). Translation and conflict: A narrative account (2nd ed.). Routledge.
[4] Venuti, L. (2017). The translator’s invisibility: A history of translation (2nd ed.). Routledge.
[5] Комиссаров В.Н. (2002). Современное переводоведение. ЭТС.
[6] Швейцер А. Д. (2009). Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. URSS.
[7] Крылова, Т. В. (2016). Прагматические аспекты перевода публицистических текстов. – Москва: Издательство Московского государственного университета.
[8] Doniyorov, X. (2018). Tarjima va madaniyatlararo muloqot. Toshkent.
[9] Qosimova, N. (2020). Publitsistik matn tarjimasida baholovchanlik muammolari. Til va adabiyot ta’limi, 4, 45–52.
[10] Islomov, S. (2022). Publitsistik tarjimada diskursiv tahlil imkoniyatlari. O‘zbek tilshunosligi masalalari, 2, 78–85.

modulyatsiya va semantik uyg‘unlikni qarama-qarshi hodisalar emas, balki yagona kommunikativ tizimning o‘zaro bog‘liq komponentlari sifatida talqin qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Publitsistik matn tarjimasida semantik uyg‘unlik tarjima adekvatligining fundamental mezonlaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Bunda semantik uyg‘unlik faqat denotativ mazmunni uzatish bilangina cheklanmay, balki konnotativ, baholovchi va stilistik qatlamlarning ham muvofiqligini ta’minlashni nazarda tutadi. Aynan shu jihat publitsistik tarjimada pragmatik modulyatsiya bilan semantik uyg‘unlikning o‘zaro uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘lishini taqozo etadi.

A. Pim tarjimada mazmuniy aniqlik va funksional moslik o‘rtasidagi muvozanatni markaziy masala sifatida ko‘rib, ushbu muvozanat buzilgan hollarda matnning kommunikativ qiymati pasayishini ta’kidlaydi[1]. Pimning yondashuvi semantik uyg‘unlikni statik hodisa emas, balki tarjima jarayonida doimiy ravishda qayta muvozanatlashtiriladigan dinamik jarayon sifatida talqin etishi bilan publitsistik tarjima nazariyasiga muhim hissa qo‘shadi.

Biroq boshqa tadqiqotchilar semantik uyg‘unlik masalasiga yanada funksionalroq yondashadilar. J. Haus tomonidan ishlab chiqilgan funksional-pragmatik ekvivalentlik konsepsiyasiga ko‘ra, tarjima matnining adekvatligi uning original matn bilan formal yoki leksik jihatdan mosligida emas, balki bajaradigan kommunikativ vazifasining o‘xshashligida namoyon bo‘ladi[2]. Ushbu yondashuv Pimning qarashlarini to‘ldirgan holda, publitsistik tarjimada to‘liq semantik ekvivalentlikning har doim ham maqsadga muvofiq emasligini asoslab beradi. Ayniqsa, baholovchi xarakterga ega birliklar tarjimasida semantik aniqlikdan ko‘ra pragmatik moslik ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Mazkur masalada B. Hatim va I. Masonning diskursiv yondashuvi ham muhim. Ular publitsistik matnni ijtimoiy kontekst bilan uzviy bog‘liq diskurs sifatida talqin qilib, tarjimada semantik uyg‘unlik faqat matn darajasida emas, balki diskurs darajasida ham ta’minlanishi lozimligini ta’kidlaydilar[3]. Ularning fikricha, tarjimon semantik strukturalarni saqlab qolishga emas, balki matnning baholovchi va persuaziv vazifalarini yangi kommunikativ muhitda qayta yaratishga intilishi zarur. Bu esa pragmatik modulyatsiyani tarjimaning ajralmas komponentiga aylantiradi.

Shu nuqtayi nazardan qaralganda, publitsistik tarjimada to‘liq semantik ekvivalentlik ko‘pincha erishib bo‘lmaydigan yoki kommunikativ jihatdan samarasiz maqsad bo‘lib chiqadi. Asliyat matndagi ayrim leksik birliklar boshqa madaniy makonda o‘zining semantik-assotsiativ maydonini yo‘qotishi yoki noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin. Bunday vaziyatlarda tarjimon semantik moslikni imkon qadar saqlagan holda pragmatik modulyatsiyaga murojaat qiladi. Ushbu strategiya semantik yo‘qotish emas, balki funksional kompensatsiya sifatida baholanadi, chunki u matnning asosiy kommunikativ-pragmatik vazifasini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, semantik uyg‘unlik va pragmatik moslashuv publitsistik tarjimada bir-biriga zid hodisalar emas, balki yagona tizimning o‘zaro bog‘liq elementlari sifatida namoyon bo‘ladi. Pragmatik modulyatsiya semantik strukturaning buzilishiga emas, balki uning yangi ijtimoiy-madaniy sharoitda funksional jihatdan qayta tashkil etilishiga xizmat qiladi. Natijada tarjima matni formal jihatdan asl matndan farqlanishi mumkin bo‘lsa-da, uning kommunikativ samaradorligi va diskursiv ta’sir kuchi saqlanib qoladi.

Publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg‘unlikning amaliy namoyon bo‘lishini aniqlash maqsadida ingliz va rus tillaridagi yetakchi ommaviy axborot manbalaridan olingan publitsistik materiallar tahlil qilindi. Tahlil uchun *BBC News, The Guardian, The New York Times, The Washington Post, Ria Novosti* nashrlarida chop etilgan siyosiy-ijtimoiy mazmundagi maqolalar tanlandi. Ushbu matnlarning o‘zbek va rus tillaridagi tarjima variantlari qiyosiy-diskursiv yondashuv asosida o‘rganildi.

Asliyat matnidan: *«The government’s decision sparked widespread outrage among civil society groups».* (The Guardian, 2021)

So‘zma-so‘z tarjima: «*Hukumatning qarori fuqarolik jamiyati guruhlari orasida keng ko‘lamli g‘azabni keltirib chiqardi».*

Amaliy tarjima (o‘zbek OAV): «*Hukumatning mazkur qarori jamoatchilik vakillari tomonidan keskin norozilik bilan kutib olindi.*

Ushbu misolda *outrage* leksik birligi so‘zma-so‘z «g‘azab» sifatida tarjima qilinishi mumkin bo‘lsa-da, tarjimada «keskin norozilik» birikmasining tanlanishi pragmatik modulyatsiyaning yaqqol namunasidir. Chunki o‘zbek publitsistik diskursida «g‘azab» birligi haddan tashqari emotsional va konflikt talqin uyg‘otishi mumkin. Tarjimon semantik yadroni saqlagan holda baholovchi yuklamani adresat madaniyatiga moslashtirgan. Bu holat V.Komissarov ta’kidlagan pragmatik ekvivalentlik tamoyiliga to‘liq mos keladi.

Asliyat matnidan: «*Western leaders condemned*

[1] Pym, A. (2010). Exploring translation theories. Routledge.
[2] House, J. (2015). Translation quality assessment: Past and present (2nd ed.). Routledge.
[3] Hatim, B., & Mason, I. (1990). Discourse and the translator. Longman.

the move as a blatant violation of international norms». (BBC News, 2022)

So‘zma-so‘z tarjima: «*G‘arb yetakchilari bu harakatni xalqaro me’yorlarning ochiqdan-ochiq buzilishi sifatida qoraladi».*

Rus tilidagi tarjima (RIA Novosti): «*Западные лидеры расценили данный шаг как спорное решение в контексте международного права».*

Mazkur holatda blatant violation birligi rus tilidagi tarjimada **«***спорное решение***»** (bahsli qaror) sifatida modulyatsiyaga uchragan. Bu o‘zgarish semantik yo‘qotish emas, balki ideologik neytrallashtirishga qaratilgan pragmatik strategiyadir. Shveyser ta’kidlaganidek, publitsistik tarjimada ideologik yuklama yangi madaniy makonda qayta shakllantiriladi. Bu misol tarjimaning ijtimoiy buyurtma bilan bog‘liqligini yaqqol ko‘rsatadi.

Asliyat matnidan: «*The policy became a political minefield for the administration».* (The New York Times, 2020).

So‘zma-so‘z tarjima: «*Siyosat hukumat uchun siyosiy mina maydoniga aylandi».*

Amaliy tarjima (o‘zbek): *«Mazkur siyosat hukumat uchun jiddiy siyosiy sinovga aylandi».*

Bu yerda *political minefield* metaforasi o‘zbek tilida so‘zma-so‘z berilmagan, chunki «mina maydoni» metaforasi publitsistik uslubda har doim ham tabiiy qabul qilinmaydi. Tarjimon metaforaning semantik asosini emas, balki uning pragmatik funksiyasini saqlab qolgan. Natijada semantik transformatsiya hisobiga kommunikativ samaradorlik oshirilgan. Bu holat Nidaning dinamik ekvivalentlik nazariyasi bilan to‘liq mos keladi.

Asliyat matnidan: *«The American people are smart,» he said. «They know Rome wasn’t built in a day»* (The Washington Post. 2025).

So‘zma-so‘z tarjima: *«Amerika xalqi aqlli», dedi u. «Ular Rim bir kunda qurilmaganini bilishadi».*

Asliyat matnidan: *«Trump sues BBC for up to $10 billion ‘for putting words in my mouth’».* (The Washington Post. 2025).

Rus tiliga tarjima: *«Трамп подал в суд на BBC, требуя до 10 миллиардов долларов «за то, что они вложили слова, которых я не говорил».*

Tahlil qilingan misollar shuni ko‘rsatadiki, publitsistik matn tarjimasida semantik uyg‘unlik ko‘pincha to‘liq ekvivalentlik shaklida emas, balki funksional moslik darajasida ta’minlanadi; pragmatik modulyatsiya baholovchi, ideologik va metaforik birliklar tarjimasida eng faol qo‘llaniladi, shuningdek, tarjimonning madaniy va diskursiv kompetensiyasi tarjima adekvatligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Shu tariqa, amaliy tahlil natijalari nazariy qismda ilgari surilgan fikrlarni tasdiqlab, publitsistik tarjimada semantik uyg‘unlik va pragmatik modulyatsiya o‘zaro bog‘liq, bir-birini to‘ldiruvchi strategiyalar ekanligini yana bir bor isbotlaydi.

Globallashuv sharoitida publitsistik diskursning transmilliy xarakter kasb etishi tarjimani oddiy lingvistik konversiya jarayoni emas, balki ijtimoiy, ideologik va madaniy omillar bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan murakkab kommunikativ faoliyat sifatida talqin etishni taqozo etmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, publitsistik tarjimada semantik uyg‘unlik faqat denotativ mazmunning saqlanishi bilan cheklanmay, balki konnotativ, baholovchi va stilistik qatlamlarning ham adresat madaniyatiga mos tarzda qayta yaratilishini talab qiladi. Shu jihatdan, to‘liq semantik ekvivalentlik ko‘pincha kommunikativ jihatdan samarasiz bo‘lib, tarjimada pragmatik modulyatsiya orqali funksional moslikka erishish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Nazariy tahlil davomida Nidaning dinamik ekvivalentlik konsepsiyasi, Nyumarkning kommunikativ tarjima modeli, Hatim va Masonning diskursiv yondashuvi, Pim hamda Haus tomonidan ilgari surilgan funksional-pragmatik ekvivalentlik qarashlari publitsistik tarjimada pragmatik modulyatsiyaning ilmiy asoslangan va zarur strategiya ekanligini ko‘rsatdi. Ushbu yondashuvlar tarjimani statik semantik moslik emas, balki dinamik kommunikativ jarayon sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Amaliy tahlil natijalari baholovchi leksika, metaforik ifodalar, ironik vositalar va ideologik yuklamaga ega birliklar tarjimasida pragmatik modulyatsiya eng faol qo‘llaniladigan transformatsiya ekanligini tasdiqladi. Tarjimon tomonidan amalga oshirilgan semantik o‘zgarishlar ko‘pincha mazmuniy yo‘qotish emas, balki funksional kompensatsiya sifatida namoyon bo‘lib, matnning adresatga ta’sir kuchini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, semantik uyg‘unlik va pragmatik moslashuv publitsistik tarjimada bir-biriga zid hodisalar emas, balki yagona kommunikativ tizimning o‘zaro bog‘liq komponentlari hisoblanadi. Pragmatik modulyatsiya semantik strukturaning buzilishiga emas, balki uning yangi ijtimoiy-madaniy muhitda funksional jihatdan qayta tashkil etilishiga xizmat qiladi. Mazkur xulosalar publitsistik tarjimani diskursiv va pragmatik nuqtai nazardan tadqiq etish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi hamda kelgusida olib boriladigan tarjimashunoslik tadqiqotlari uchun nazariy-metodologik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Rezyume. Mazkur maqolada publitsistik matn tarjimasida semantik uyg‘unlik va pragmatik modulyatsiyaning o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari pragmatik moslashuv tarjima adekvatligini ta’minlovchi muhim strategiya ekanligini ko‘rsatadi. Publitsistik tarjima diskursiv va funksional yondashuv asosida talqin qilinadi.

Resume. This article examines the relationship between semantic coherence and pragmatic modulation in the translation of journalistic texts. The findings demonstrate that pragmatic adaptation plays a key role in achieving translation adequacy. Journalistic translation is interpreted as a discourse-based and function-oriented process.

Резюме. В статье анализируется соотношение семантической согласованности и прагматической модуляции в переводе публицистических текстов. Результаты исследования показывают, что прагматическая адаптация является важнейшим условием адекватности перевода. Публицистический перевод рассматривается как дискурсивный и функционально ориентированный процесс.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta’lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

HAMID OLIMJON IJODIDA QOFIYANING O‘RNI

Raximova Umida Djumayevna,
Termiz davlat universiteti
o‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi v.b.dotsenti,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

O‘zbek adabiyoti tarixida Hamid Olimjonning tutgan o‘rni beqiyosdir. U XX asrning birinchi yarmida o‘zbek she’riyatini yangi bosqichga olib chiqqan, lirika va doston janrlarini milliy hamda jahon adabiyoti darajasiga ko‘targan ijodkor sifatida tanilgan. Hamid Olimjonning she’riy merosida milliylik, yangicha obrazlilik, musiqiylik va xalqona ruh uyg‘unlashib ketgan. Ana shu musiqiylikni yuzaga chiqaruvchi asosiy badiiy vositalardan biri qofiya hisoblanadi. Chunki qofiya nafaqat tashqi shakl go‘zalligini belgilaydi, balki she’rning mazmuniy ta’sirchanligini oshiradi, musiqiylik bag‘ishlaydi.

Qofiya (arab. – *ergashish, izidan borish*, yun. – *rifma:* «mutanosiblik, ritm») deb ikki yoki undan ortiq misra oxiridagi lafzdoshlik[1]ka aytiladi.

Qofiya she’rning asosiy tashkiliy unsurlaridan biri sifatida ritmik ohangni mustahkamlaydi, misralar o‘rtasidagi mazmuniy bog‘liqlikni kuchaytiradi.

Qofiya she’rning tashqi shaklini uyg‘unlashtiruvchi, ohangdorligini ta’minlovchi, misralar o‘rtasida ritmik bog‘liqlik hosil qiluvchi muhim poetik unsurdir. Ammo Hamid Olimjon ijodida qofiya faqat shakl emas, balki mazmunni ta’kidlash, obrazni kuchaytirish va hissiy ta’sirchanlikni oshirish vositasiga aylangan. Shuning uchun uning ijodini qofiyasiz tasavvur qilish mushkul.

Hamid Olimjon ko‘plab she’rlarida qofiyani milliy kuy va ohanglarga moslashtirgan. Uning lirik she’rlari, dostonlari o‘qilganda, go‘yo kuylanayotganday taassurot uyg‘otadi. Bunda qofiyaning musiqiy vazifasi yetakchi o‘rin tutadi. Masalan, «Yurak» she’rida takroriy qofiyalar yurakning urishi, ichki hayajonni ifodalovchi ohangni yuzaga keltiradi.

[1] Рустамов А.Қофия нима? – Тошкент .Фан,1976. – Б.10.